

Bingöl Halk İnançları ve Uygulamaları

Yılmaz IRMAK*

Öz

İnsanoğlu tarih sahnesinde var olmaya başladığından beri hep bir şeylere inanma ihtiyacı hissetmiştir. Bu inancın kaynağını ilahi dinler oluşturmuştur. Ancak zamanla ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan inançlar da oluşmaya başlamıştır. Bu inançlar, “halk inançları” olarak adlandırılmıştır. Dinî kurallar gibi kesinlik ve katılık taşımayan halk inançları, geçmişten günümüze bir yerden bir yere, bir toplumdaki diğer topluma değişiklikler göstererek varlıklarını devam ettirmiştir. Orta Asya Eski Türk inançlarına dayanan gök-tanrı kültü, atalar kültü, ocak kültü, dağ kültü, ağaç kültü, ateş kültü, su kültü, hayvan kültü ve ölüm kültü gibi kültürler, günümüzde Anadolu halk inançları içerisinde yaşamaktadır. Bu çalışmada; sözlü kültürün hâlen canlılığını sürdürdüğü bir şehir olan Bingöl’de alan araştırması ve kaynak kişilerle görüşme sonucu elde edilen bilgiler işığında Bingöl halk inançları ve uygulamaları ortaya konulmaya çalışılacaktır. Sonuç olarak; Bingöl’de devam eden halk inançlarının kökeninin; şamanizm, Anadolu’daki eski dinler ve İslamiyet’e bağlı olarak ortaya çıkan kültürler, âdetler ve uygulamalar olduğu görülecektir.

Anahtar Kelimeler: Bingöl, Halk İnançları, şamanizm, İlahi Dinler, Kültürler.

* Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
Elmek: yirmak@bingol.edu.tr

Bingöl Folk Beliefs and Practices

Abstract

Ever since humanity began to exist on the stage of history, it has always needed to believe in somethings. The source of this belief is the divine religions. Over time, however, beliefs outside of the judgements and teachings of divine religion have begun to emerge. These beliefs are called “folk beliefs”. Folk beliefs, which do not have the characteristics of certainty and rigidity in contrary to religious rules, maintain their existence by differing from one society or settlement to another. There are still the cults based on Central Asian old Turkish beliefs such as Tengri, ancestor, seedbed, mountain, tree, fire, water, animal and death within the folk beliefs in Anatolia. In this study, it will be endeavoured to refer to the folk beliefs and their practices in Bingöl city, where the oral culture is still alive, on the light of the data obtained through researches and interviews with the source persons. Finally, it will be shown that the roots of the folk beliefs continued in Bingöl are based on Shamanism, old religions in Anatolia as well the cults, traditions and practices related with Islam.

Keywords: Bingöl, Folk Beliefs, Shamanism, Divine Religions, Cults.

Giriş

İnanç sözcüğünü; “kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi” olarak tanımlayan Pertev Naili Boratav, din ve ahlak kurallarındaki kesinlik ve katılığa karşılık halk inançlarının; bir yerden bir yere, bir topluluktan bir topluluğa değişik biçim ve içeriğe sahip olduğunu belirtmektedir (1999: 7). İsmet Zeki Eyuboğlu ise inanç terimini; bir kimsenin günlük yaşamını etkileyen ve başkalarından öğrenme yoluyla kazanılan düşünce olarak açıklamaktadır (2014: 29-32). Bu durumda halkın, yüzyıllarca çeşitli dinî inanç, kültür ve medeniyetlerden etkilenerek ortaya koyduğu halk inançları; “...eski dinlerden aktarılanlarla resmî dinin inançlarının türlü nedenlerle geniş halk yığınları arasında çeşitlenerek aldığı yeni durum ve inanış şekilleri” (Çobanoğlu, 2003: 12) olarak tanımlanabilir.

İslamiyet öncesi Türk inançları ve dinleri üzerine yapılan araştırmalarda Türklerin hayat tarzlarına bağlı olarak tarihî süreçte muhtelif dinî inançlara sahip oldukları anlaşılmaktadır (Kalafat, 1999: 1). Günümüzde milletlerin eski kültür değerlerini ortaya çıkarmak için çalışmalar yapan etnolog, antropolog ve tarih bilimciler Anadolu’da yaşayan birçok kültürel varlığın menşeyini tespit etmişlerdir. Başta Abdülkadir İnan, Bahaeddin Ögel, İbrahim Kafesoğlu gibi Türk kültür tarihi sahasında otorite olan birçok bilim adamı, Anadolu’daki halk inancı unsurlarını; Türk geleneklerine, eski Anadolu medeniyetlerine ve Arap-Fars kültürüne göre kaynaklarını sağlam delillerle ortaya koymuşlardır. Kültürel bir unsur olarak bütün dünya toplumlarında yaşayan ve yaşadıkları toplumların birtakım özelliklerini yansıtan halk inançlarının menşeyi, bir toplumdaki bir topluma, bir kültürden bir kültüre değişebilmektedir. Bunun en büyük sebebi toplumların ve milletlerin farklı kültürlere ve medeniyetlere sahip olmalarıdır (Şişman, 2000: 104). Abdülkadir İnan’a göre bugün Anadolu’da yaşayan halk inançlarının birçoğunun kökeninde Türklerin anayurdu olan Orta Asya ve Türklerin Şamanizm inancı yatmaktadır. Örneğin kutlu ağaçlara ve türbelere

paçavra bağlamak, alkarısı efsanesi, çocukların uzun ömürlü olmaları için onlara; “yaşar”, “durmuş”, “satılmış” ve “satı” isimlerinin verilmesi gibi inançlar, Anadolu’ya Türklerle birlikte gelmiştir. Türklerin Orta Asya’dan Anadolu’ya göç etmeleri ve İslam dinini kabul etmeleri neticesinde eskiden kalan birçok inanç, gelenek ve ayinler yeni din içerisinde yaşamaya devam etmiştir (2013: 204-207). Animizm, Budizm ve Manihaizm gibi Orta Asya’da bulunan diğer inanç sistemlerinden de etkilenen Eski Türk inanç ve ritüelleri, Türklerin İslami kültür dairesine girmesinden sonra birtakım dönüşümlerle yeniden şekil almıştır. Günümüzde bu inançlardan birçoğu ritüel işlevini kaybetmiş ve dolayısıyla halk arasında sadece inanış olarak yaşamaktadır (Artun, 2008: 134). İsmet Zeki Eyuboğlu’na göre; Anadolu inançlarının kaynağı çoktanrıci dinler, tek tanrıci dinler ve günlük yaşam olaylarıdır. Bu kaynakların üçü de birbirini gerekli kılmaktadır. Çoktanrıci dinler aynı zamanda doğa dinleri olduğundan bu kaynak ile ilgili bütün inançlar doğa varlıklarına bağlıdır. Eskiden kutsal sayılan ancak sonradan kutsallığı unutulmuş yıldırım, şimşek, rüzgâr, yağmur, ırmaklar, dağlar ve kayalarla ilgili yalnızca inançlar kalmıştır. Zamanla çoktanrıci dönemlerin bu inançları öz değiştirerek tektanrıci dinlere de geçmiştir. İnançların doğuşunda etkili olan üçüncü kaynak, günlük yaşam olayları ise zamanla kural haline gelerek kesinlik kazanmıştır (2014: 33-34).

Şüphesiz Orta Asya’dan getirilen kült ve inançların yanında Anadolu’da daha önce yaşayan toplumların medeniyetleri, dinî inançları, adet ve gelenekleri de Türk halk inançlarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Anadolu’da bugün devam eden halk inançlarının kökeninde; Şamanizm, Anadolu’daki eski dinler ve İslamiyet’e bağlı olarak ortaya çıkan kültürler, âdetler ve uygulamalar yer almaktadır. Buna göre; göktanrı kültü, atalar kültü, ocak kültü, dağ kültü, ağaç kültü, ateş kültü, su kültü, hayvan kültü ve ölüm kültü gibi kültürler günümüzde Anadolu’da halk inançları içerisinde varlığını devam ettirmektedir.

1. Bingöl’de Halk İnançları ve Uygulamaları

Bingöl, Türkiye’de Doğu Anadolu Bölgesi Yukarı Fırat bölümünde yer alan bir şehirdir. Doğusunda Muş, kuzeyinde Erzurum ve Erzincan, batısında Tunceli ve Elazığ, güneyinde ise Diyarbakır illeri ile çevrilidir. Adaklı, Genç,

Karlıova, Kiğı, Solhan, Yayladere ve Yedisu olmak üzere toplam 7 ilçeye sahip olan Bingöl, denizden 1151 metre yükseklikte Çapakçur ovasının kuzeybatı köşesinde Murat suyuna Genç ilçesi civarında kavuşan Göynük suyunun bir koluna hâkim düzlük üzerinde kurulmuştur. 2017 verilerine göre merkez nüfusu 157.921, ilçelerle beraber toplam nüfusu ise 273.354 olan Bingöl, çoğunlukla Zazaların yaşadığı bir ildir.

Bu çalışmada Bingöl'ün merkezinden, merkeze bağlı köylerinden ve ilçelerinden alan araştırması ve kaynak kişilerle görüşme yoluyla kayıt altına alınan halk inançları hakkında bilgiler verilecek ve analizler yapılacaktır. Bingöl'de yaşayan halk inançlarını bazı başlıklar altında tasnif ederek ele almak, halk inançlarının daha iyi anlaşılmasında yol gösterici olacaktır. Bu bakımdan Bingöl halk inançları; “tabiat olayları ve mevsimler”, “canlı varlıklar”, “cansız varlıklar”, “olağanüstü varlıklar” “hayvanlar”, “nazar ve büyü”, “türbe ve ziyaret yerleri”, “uğur ve bereket”, “haftanın günleri” ve “rüyalar” ile ilgili inanışlar başlıkları altında ele alınacaktır.

1.1 Tabiat Olayları ve Mevsimlerle İlgili İnanışlar

Eski Türklere göre dünya; yeraltı, yerüstü ve gökyüzü olmak üzere üç katmandan oluşmaktadır. Yer altında “kara iye” adı verilen erlik, alkarısı ve kamos gibi insanlara kötülüğünün dokunacağına inanılan iyeler yer alırken gök-tanrı, güneş, ay ve yıldızların mekânı olan gökyüzünde ise “koruyucu iyeler” adı verilen umay, ana maygıl ve ak ana vardır. Bu bakımdan Türk inanç sisteminde gökyüzü ve göktanrı koruyucu işlevi üstlenmiştir. Isı ve ışık kaynağı olarak Güneş ve ay, iyilik sembolü olarak kabul edilirken bunları içine alan gökyüzü de mukaddes mekân olarak değerlendirilmiştir. Eski Türklerde tanrının yukarıda göğün en üstünde bulunması, göğün kâinatı kucaklaması, kötülüğün kaynağı karanlığı kovan güneş, ay ve yıldızları katlarında bulundurması gökyüzünün kutsanmasının ana etkenleridir (Kalafat, 1999: 17-31) Yeraltı, mitolojide kötü ruhların ve korkutucu varlıkların mekânıdır. Tabiat olayları ve mevsimler gibi insanın iradesinin dışında gerçekleşen olaylar karşısında aciz kalan eski insanlar, tüm bu olayların yeraltı ve gökyüzündeki iyeler tarafından yapıldığına inanarak olayların mitik formda izahına çalışmışlardır. Ancak şu da vardır ki;

tabiat olayları ve mevsimler ile ilgili halk inançlarından bazıları da halkın binlerce yıl oluşmuş bilgi ve tecrübelerine dayanmaktadır. Bingöl’de tabiat olayları ve mevsimler ile ilgili halk inançları şunlardır:

♣ Armut ve elma ağaçlarının çiçeğinin çok olması önümüzdeki yıl karın çok yağacağına yorumlanır. (K6)

♣ Bulutlar doğuya doğru kayarsa havanın güneşli, batıya doğru kayarsa havanın yağışlı olacağına inanılır. (K1)

♣ Gece hava bulutlu ve havada kırmızılık varsa yağış olmaz. (K1)

♣ Gökyüzünde bir yıldız kaydığında bir insanın öldüğü inancı vardır. (K13)

♣ Gökyüzünün birden kararması ve gökyüzünde kara bulutların dolaşmasının hayra alamet olmadığı düşünülür. (K10)

♣ Gökkuşağının altından geçen kişinin cinsiyet değiştireceğine inanılır. (K9)

♣ Güneş ve ay tutulduğunda abdest alınır ve iki rekât namaz kılınır. (K6)

♣ Kırmızı renk bir elbise giyen kişiye yıldırım çarpacağına inanılır. (K1)

♣ Kuşlar sürü halinde uçuşması, o yıl kışın erken geleceğine ve şiddetli olacağına yorumlanır. (K12)

♣ Nisan yağmurunun şifalı olduğu ve vücuda iyi geldiği inancı hâkimdir. (K3)

♣ Nisan yağmurunun eve serpilmesinin bereket getirdiğine inanılır. (K5)

♣ Nisan yağmurunun şifalı olduğuna inanıldığı için suyu tencere veya tavalarda toplanarak içilir. (K8)

♣ Gök gürlediği zaman herhangi bir musibete uğramamak için ayağa kalkılır. (K4)

♣ Köpek, kuş, inek ve tavuk gibi hayvanların tabiat olaylarını önceden hissettiğine inanılır. (K7)

1.2 Canlı Varlıklarla İlgili İnanışlar

Eski Türklerde çocuğun büyüüp er adını almasına kadar geçen süreçte

ona yardımcı olan ve onu kara iyelerin (ruhların) kötülüklerinden koruyup gözettiğine inanılan “umay” adı verilen koruyucu iyeler vardı. “Albıs/alkarısı” ve “körmös” adı verilen bu kara iyelerin; lohusa kadınlara ve çocuklara musallat olduğuna, doğumu zorlaştırdığına özellikle de insanlara hastalık ve ölüm korkusu verdiğine inanılırdı. Bu inanıştan dolayı günümüzde kötü ruhların zararından korumak için bebeğin yastığının ya da beşığının altına bıçak, makas ve iğne gibi kesici ve delici aletler konulmaktadır. Kadının doğumu sırasında çocuktan sonra gelen “eş” veya “son” adı verilen bazı uygulamalarda da inancın izlerini bulmak mümkündür (Araz, 1995: 28-36). Geçiş dönemleri inanç ve pratikleri; insanın kötü ruhların zararlarından korunması, sağlıklı olması, statü değişimi ve bir sonraki döneme hazırlanması bakımından önemli bir işlev görmektedir (Irmak, 2016: 114). Doğumda uygulanan pratikler; hayatın normale dönmesi, çocuğun daha sağlıklı olması, kötü ruhlardan korunması için icra edilirken sünnette uygulanan pratikler; çocukluktan ergenliğe atılan ilk adımdır ve çocuğa statü kazandırmaktadır. Evlilikle aile kurumunun temeli atılarak kadın ve erkeğin yeni bir statüye geçmesi sağlanmış olur. Ölümle ilgili uygulamalar ise; ölünün öbür âleme geçişinin kolay olması, ruhunun geride kalanlara zarar vermemesi için uygulanmaktadır. Burada İslamiyet öncesi inanç ve uygulamaların Türklerin İslam dinini kabul etmesiyle İslami bir renge büründüğünü de belirtmekte fayda vardır. Burada Bingöl’de canlı varlıklar ile ilgili inançlar olarak daha çok geçiş dönemi inançlarını vereceğiz:

♣ Hamile kadının göbeği büyük ve yuvarlaksa çocuğun erkek; sivri ise çocuğun kız, canı tatlı yiyecekler çekerse erkek, ekşi yiyecekler çekerse kız çocuğu doğuracağı düşünülür. (K18)

♣ Bebek anne karnında çok hareketli ise ve sürekli tekme atıyorsa o çocuğun erkek olduğuna, bebek anne karnının sol tarafında ise ve balık gibi yüzüyorsa bu çocuğun da kız olduğuna inanılır. (K18)

♣ Anne güzelleşirse kız, yüzü lekelenip çirkinleşirse erkek çocuk doğuracaktır. (K16)

♣ Hamile kadın aya baktığında erkek, güneş baktığında ise kız doğuracağı inancı hâkimdir. (K16)

♣ Aşerme döneminde ciğer, çilek, zeytin, salça, nar gibi yiyecekler yenildikten sonra eller yıkanmadan vücudun herhangi bir yerine sürülürse, doğacak çocuğun vücudunda da yenilen yiyeceklere benzer şekiller çıkacağı inancı yörede oldukça yaygındır. (K17)

♣ Yeni doğan bir bebeğin göbek bağı iyi bir yere gömülürse; çocuk büyüdüğünde iyi bir hayata sahip olacaktır. (K14)

♣ Yeni doğan bir bebeğin yastığının altına bir ekmek parçası veya bir metal cisim konulur. (K14)

♣ Yeni doğan bebeğin burnunun şekli düzgün çıksın diye burnu emilir. (K13)

♣ Bebek ve annesinin doğumdan sonra kırk gün dolmadan evden çıkmalarının doğru olmadığına inanılır. (K15)

♣ Bebeğin dişi çıktığında diş hediği yapılır, bir tepsi üzerine bazı meslekleri temsil eden malzemeler konulur, çocuk bu nesnelere hangisini seçerse gelecekte mesleğinin o nesne ile ilgili olacağı inancı hâkimdir. (K13)

♣ Bebeğin göbek bağı okul, cami, hastane, üniversite vb. yerlerin bahçelerine gömülürse o bebeğin iyi huylu olacağına inanılır. Yine yörede; göbek kordonu, temiz bir bezle sarılarak akarsuya bırakılırsa o çocuğun uzun ömürlü olacağı inancı vardır. (K18)

♣ Çocuğun göbek bağı düşünce ebe kadın onu alıp fırlatıp atar. Göbek bağı hangi eşyanın üzerine düşerse, çocuğun büyüdüğünde o işi yapacağına inanılır. (K2)

♣ Yörede; doğum yapan kadının bütün günahlarının silindiğine ve lohusalık döneminde ettiği duaların kabul edildiği inancı yaygındır. (K13)

♣ Yeni doğan çocuğun önüne Kur'ân-ı Kerim, ayna, tespih, kalem ve makas konulur. Çocuk Kur'ân-ı Kerim'i alırsa imanının kuvvetli olacağına, aynayı alırsa süslü olacağına, tespihi alırsa dilinin zikre alışacağına, kalemi alırsa gelecekte ilim irfan sahibi birisi olacağına, makası alırsa berber olacağına inanılır. (K2)

♣ Nasibin artması, rızkın bol olması ve cinlerden korunmak için çocuğun kundağına ekmek parçası veya demir parçası bırakılır. Zirâ bu uygulama cinlerin demir parçasından korktuğu inancına dayanmaktadır. (K6)

♣ Yeni doğan çocuk, kırkı çıkıncaya kadar evden çıkarılmaz. (K19)

♣ Yeni doğan çocuğun bulunduğu evden komşulara ateş verilmez. (K2)

♣ Yeni doğan çocuğun kulağına ezan okunarak ona ad verilir. (K2)

♣ Çocuğun ilk saçı kesildikten sonra saklanır. (K17)

♣ Çocuğun ilk dişini gören kişiye hediye verilir.(K2)

♣ İlk defa yürümeye başlayan çocuğun korkusuz birisi olması için başının üzerinde bütün bir ekmek kırılır. (K16)

♣ Uyuyan bebeğin üzerinden geçilmez. Geçilirse bebeğin öleceğine inanılır. (K9)

♣ Sünnet olan çocuğun kesilen uzvu, cami avlusuna gömülür. (K15)

♣ Sünnet olan çocukla kirve arasında kan bağı oluştuğuna inanılmaktadır. Bu yüzden kirve çocukları kardeş olarak kabul edilmekte ve birbiriyle evlene-memektedir. (K13)

♣ Genç kız dört yapraklı yoncayı bulup yastığının altına koyarsa evleneceği kişiye rüyasında görür. (K20)

♣ Elleri diz üzerinde kavuşturmanı ve parmakları birbirine geçirip el bağlamanın kısmeti kapatacağına inanılır. (K21)

♣ Kapı eşiğine oturan genç kızın evde kalacağı inancı vardır. (K5)

♣ Gelin ve damat kapıdan girmeden önce her ikisinin de üzerine mutluluk, uğur ve bereket getirmesi için çeşitli şeker veya çerezlerden oluşan “saçı” saçılır. (K9)

♣ Gelin ve damat eve girerken Kuran-ı Kerim’in altından geçirilir. (K3)

♣ Tatlı dilli olması için geline bal yedirilir. (K11)

♣ Gelinin ilk çocuğunun erkek olması dileğiyle kucağına erkek çocuk verilir. (K20)

♣ Ölünün öldükten sonra gözlerinin açık kalması; sevdiklerini görmeden ölmüş olmasına, görmek istediği birine hasret gittiğine veya gözünün dünyada kaldığına yorumlanır. (K13)

♣ Ölen birinin renginin morarması, ağzından köpüklerin akması; o ölünün günahkâr olduğuna, ölürken zorlanmış olduğuna, kötü amel sahibi olduğuna; renginin sararması ise; ölen kişinin temiz, iyi amel sahibi olmasına ve zorlanmadan ölmüş olmasına işarettir. (K13)

♣ Ölen kişinin şişmemesi için üzerine bıçak ya da makas gibi metal bir eşya bırakılır.

♣ Mevtanın vefatının ilk gecesi, üçüncü, yedinci, kırkıncı ve elli ikinci gününde Kuran-ı Kerim ve mevlit okutulmaktadır. (K8)

♣ Ölen birinin ruhunun evinde kırk gün boyunca gezdiğine inanılır. (K3)

♣ Ölen kişinin günahlarının affedilmesi için yakınları fakirlere infak ederler. (K1)

♣ Ölü defnedilirken kürek elden ele verilmez yere bırakılır. Ondan sonra bir başka kişi alır öyle devam eder. (K6)

♣ Elden ele verilmesi günah olarak kabul edilir. (K7)

♣ Ölünün ardından 52 gün sonra yemek verilir. Bunun sebebi ise 52. günde ölünün etinin kemikten ayrılarak çürümeye başlayacağı inancıdır. (K7)

♣ Yolculuğa çıkan kişilerin çabuk ve sağ-salim geri dönmesi için arakasından su dökülür. (K1)

♣ Çocuk ikindinden sonra yatırılırsa o çocuğun aklının gideceğine inanılır. (K1)

♣ Aile büyüklerinin yanında çocuğu kucağına alma ve sevme hoş karşılanmaz. (K2)

♣ Bir kadın iki erkeğin arasından geçerse o kadının kısır olacağına inanılır. (K9)

♣ Üzerinde dikiş dikilen bir kişinin kısmetinin bağlanacağı inancı vardır. (K7)

♣ Erkeğin sol gözünün seğirmesi kötülüğe yorumlanır. (K9)

♣ İnsanın vücudunda bir yeri ağrıdığı zaman bir ipe kırk düğüm atılır. (K2)

♣ Vücudu, ellerinin üstü ve parmak boğumları kıllı olan kişilerin üstün zekâlı olduğuna inanılmaktadır. (K21)

♣ Sacda düşen ilk ekmeği yiyen kişi zengin olur. (K18)

♣ Eli büyük olan bir kişinin rızkının bol olduğuna inanılır. (K12)

1.3 Cansız Varlıklarla İlgili İnanışlar

Bingöl halk inançları içerisinde cansız varlıklar da önemli bir yer tutmaktadır. Cansız nesnelere, olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilmekle beraber dini ve büyüsel işlemler için de kullanılmıştır. Cansız varlıklardan bazıları kut sayıldığı için ona saygı gösterilir, bazıları da uğursuz ya da pis kabul edildiği için onlardan uzak durulur. Örneğin ateş, demir, toprak, ekmeğe, tuz ve suya saygı gösterilirken domuz eti ve köpeğin dokunduğu şeyler necis sayılmıştır. Bu inançların şekillenmesinde diğer dinlerin etkisi olduğu gibi İslam dininin de etkisi vardır. Zirâ İslam inancına göre haram ve helal, Müslümanların uyması gereken en önemli kaidelerdendir.

♣ Cami kapısının kilidinin kekeme insanların dilinin çözülmesinde etkili olduğuna inanılır. (K13)

♣ Düşen dişin kapı eşiğine konulmasıyla dişlerin düzgün çıkacağına inanılır. (K13)

♣ Geceleyin tırnak kesmek, uğursuzluk olarak kabul edilir. (K6)

♣ Evin temeline kara taş koymak iyi değildir. (K7)

♣ Gece sakız çiğnemek ölü etini çiğnemeye eş değer görülür. (K9)

♣ Kesilen saçın üzerine basılırsa, o kişinin başının ağrıyacağına inanılır. (K13)

- ♣ Terliğin ters dönmesi uğursuzluğa işarettir. (K1)
- ♣ Tarlaya çalışmaya giden bir kişi, çalıştıktan sonra dinlemek için uyuduğu sırada yanına yılan gelmemesi ve ona azar vermemesi için yanında sarımsak taşır. Çünkü yılanın sarımsak kokusu olan yere gelmeyeceği inancı vardır. (K6)
- ♣ Ateşe su dökmek, tükürmek, tırnak ve saç atmak uğursuzluk getirir. (K5)
- ♣ Cinlerin mekânı olduğu inancından dolayı küllükte yatılmaz. (K7)
- ♣ Hayvan ve insan pisliğinin üzerine kül dökülmez. (K9)
- ♣ Ocağın üstünü boş bırakmanın uğursuzluk getirdiğine inanılır (K7)
- ♣ Ateş yanarken çok ses çıkarırsa bu ses, ateşi yakan kişi hakkında dedikodu yapıldığına işarettir. (K1)
- ♣ Gece ateşle oynayan kişinin vücudunda yara çıkacağına inanılır. (K3)
- ♣ Ateşe tükürmek, sövmek ve tırnak atmak iyi karşılanmaz. (K21)
- ♣ Gece tuz verilen evin bereketinin kaçacağına inanılır. (K15)
- ♣ Ayak tabanının kaşınması yolculuğa işarettir. (K9)
- ♣ Boş beşiği sallamak hoş karşılanmaz. Bu durumda evde çocuk varsa o çocuğun veya bebeğin öleceğine inanılır. (K8)
- ♣ İçtiği çayı yarım bırakan kadının dul kalacağına inanılır. (K9)
- ♣ Sağ elin kaşınması para geleceğine, sol elin kaşınması ise para gideceğine yorumlanır. (K9)
- ♣ Kötü şeylerden kaçınmak için kulak üç kere çekilir. (K1)
- ♣ Sağ kulağın çınlaması iyiye işarettir. (K9)
- ♣ Kötü şeylerden kaçınmak için tahtaya üç defa vurulur. (K1)
- ♣ Tencerede su boşu boşuna kaynarsa düşmanın çoğalacağına inanılır. (K7)
- ♣ Cenaze de su ısıtılan kazan ters çevrilir. (K5)
- ♣ Çamaşır yıkanmış suda şeytan olduğuna inanıldığı için bu suyun

üzerinden geçilmez. (K9)

- ♣ Çeşme başında yatılmaz. (K6)
- ♣ Kaynayan suyun içine bıçağın düşürülmesi iyi değildir. (K11)
- ♣ Akşam kapı önü süpürülmez. (K9)
- ♣ Gece ıslık çalmak, günah olarak kabul edilir. (K11)
- ♣ Kulağın çınlayan bir kişinin hakkında birilerinin konuştuğuna inanılır. (K12)
- ♣ Sağ ayağının kaşınması, bir yere gidileceğine sol ayağın kaşınması ise bir yere gidilmeyeceğine işarettir. (K17)

1.4 Olağanüstü Varlıklarla İlgili İnanışlar

İnsanların hayatını etkileyen, inançlarla yakından bağlantılı, olağanüstü nitelikler taşıyan, gizli güçlere sahip oldukları kabul edilen cin, şeytan, peri, cadı, alkarısı ve karabasan gibi olağanüstü varlıklar halk inançları içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Eski Türkler doğada bir takım gizli güçlerin varlığına inanıyordu. İnsanlarda korku ve ürpertiye sebep olan olağanüstü varlıklar, Türklerde var olan “yer-sub” veya “iye” olarak adlandırılmıştır. İslamiyet’in kabulüyle cin, peri vb. varlıklarla ilgili birçok inanış ortaya çıkmıştır. Cinlerin varlığı Kur’an-ı Kerim’de belirtilmiştir. Halk arasında olağanüstü varlıklardan cinlerin insana verdiği zararlar; çarpılmak, uğramak, erişmek, karışmak, dokunmak, ilişmek gibi sözcüklerle ifade edilmiştir. Bu tür olağanüstü varlıklardan korunmak için Kur’an-ı Kerim’den bazı sureler okunmaktadır. Bingöl’de olağanüstü varlıklarla ilgili inanışlar şunlardır:

Cinler:

♣ Cinlerin banyo, samanlık, hamam gibi pis yerlerde yaşadıklarına inanılır. (K10)

♣ Üç harflilerin bir insanın içine girdiklerinin belirtileri; bu insanların etrafına çok dikkatli bakmaları, durgun olmaları, ani hareketler yapmaları ve hiçbir sebep yokken gülmeleridir. İçine cin girdiği düşünülen insanlar için; Cin, Fatiha, Ayet-el Kürsi ve İhlâs sureleri okunur. (K17)

Periler:

- ♣ Perilerin, cinlerin genç bakire güzel kızları olduklarına inanılır. (K18)
- ♣ Periler bu güzelliklerini kullanarak erkeklere musallat olurlar. (K20)

Karabasan:

- ♣ Karabasanın uyku ile uyanıklık arasında insanın hareket etmesini, nefes almasını ve bağırmasını engellediğine inanılır. (K9)
- ♣ Karabasanın burnunun çok büyük ve topraktan olduğuna inanılır. (K6)
- ♣ Karabasanın genellikle yeni doğmuş çocukları ziyaret ettiği inancı vardır. (K4)
- ♣ Karabasandan korunmak için gece sağ tarafa yatılmalı, yatakta ekmek kırıntısı olmamalı ve yatmadan önce Ayet-el Kürsi okunmalıdır. (K5)

1.5 Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Orta Asya göçebe bozkır kültüründe hayvanlara ve hayvancılığa verilen önem, Türklerde hayvan kültürünün gelişmesinde etkili olmuştur (Kafesoğlu, 1988: 304-305). En çok avcılıkla geçinen toplumlarda görülen hayvan kültü, hayvan ile insan arasındaki dinsel ve büyüsel bir ilişki çerçevesinde toplanmıştır. Bu toplumlarda hayvanlar büyük bir önem kazanmış ve kutsal bir nitelik kazanmıştır (Artun, 2008: 116). Günümüzde destanlarda, halk hikâyelerinde, efsanelerde, masallarda, atasözlerinde ve deyimlerde de hayvan kültürünün izlerine rastlamak mümkündür. Türkler İslamiyet ve yaşanan kültürel çevreye bağlı olarak hayvanları kutsal ve kutsal olmayan varlıklar şeklinde kategorize etmişler, onların davranış ve hareketlerine bakarak uğur, uğursuzluk, ölüm, mevsimler ve hava tahmini de dâhil birçok kehanet ve yorumlarda bulunmuşlardır. Hayvanlarla ilgili inançların bazıları ise Alevilik ve Bektaşilik ile ilgilidir. Anadolu'da Hz. Ali kültüne bağlı olarak birçok halk inancı oluşmuştur. Hayvanlarla ilgili halk inançlarında hayvan kültürünün izlerini bulmakla beraber Hz. Ali kültürünün izlerini de bulmak mümkündür. Bingöl'de hayvanlarla ilgili inançları şöyle sıralayabiliriz:

Baykuş:

- ♣ Gece evin üstünde öten baykuşun ölüm ve uğursuzluk getirdiğine inanılır. (K15)

- ♣ İnanışa göre baykuş kötü haberin simgesidir. (K10)

Güvercin:

- ♣ Güvercin iyiye işarettir. Güvercini vurmak iyi karşılanmaz. (K1)

Karga:

- ♣ Bir evin önünde karga terse o eve kötü haber geleceğine inanılır. (K7)
- ♣ Kargalar her Őeyi yedikleri için uğursuz kabul edilir. (K1)
- ♣ Karganın g etmesi, sonbahar geldiğine işarettir. (K10)

Keklik:

- ♣ Gagası ve ayağı kırmızı olan kekliğin Kerbela’da Şehit edilen Hz. Hüseyin’in kanını içtiğine inanılır bu yüzden de eti yenilmez. (K7)

Turna:

- ♣ Hacı Bektaş Veli’nin turna donuna girip uçtuğu inancından dolayı turna kutsal bir kuş olarak kabul edilmiştir. (K19)

Leylek:

- ♣ Leylek genellikle yeni doğacak olan bir bebeğe işaret olarak kabul edilir. Leylek kimin bacasına konar ise o evde bir bebeğin doğacağına inanılır. (K20)

Serçe:

- ♣ Serenin bereket getireceğine inanılır. (K13)

Teva Kuşu:

- ♣ “Teva” adı verilen bir kuşun hamile kadınların üzerinde dolaşmasının uğursuzluk getirdiğine inanılır. Bu kuşun uğursuzluğundan korunmak için muska yazdırılır. (K6)

Akrep:

- ♣ Soktuğu insana zehrini akıttığı için akrep kinin sembolü kabul edilmiştir. (K15)

- ♣ Rüyada akrep görülmesinin iyi olmadığına inanılır. (K1)

Yılan:

♣ Köy evlerinin damlarında gezen yılanların o eve bekçilik ettiğine inanılır ve bu yüzden bu yılan öldürülmez. Eğer öldürülürse o evin bereketsiz ve uğursuz bir ev olacağı inancı vardır. (K7)

♣ Halk arasında iki çeşit yılan olduğuna inanılır. Bunlardan biri evin etrafında dolaşan ve evi koruyan yılan diğeri ise; evdekilere zarar veren mezar yılanıdır. (K15)

♣ Birinin yanında yiyecek yenildiğinde yenilen yiyeceğin yılan olarak yiyecek yiyen kişinin rüyasına gireceğine inanılır. (K1)

♣ Yılan öldürmek ya da ölü yılan görmek uğursuzluk olarak kabul edilir. (K12)

Kedi:

♣ Kedi, Peygamberimizi bir yılanın tehlikesinden koruduğu için mübarek hayvan olarak kabul edilmiştir. (K17)

♣ İnsanlar tarafından kara kedi uğursuz olarak görülür. Bu yüzden kara kediden uzak durulur. (K16)

♣ Kedi öldürmenin uğursuzluk getireceğine inanılır. (K18)

♣ Halk arasında kedinin dört ayak üstüne düşmesinin nedeni; Hz. Ali'nin kedinin başını eliyle okşadığı inancına dayanmaktadır. Bu yüzden kedilerin başının üzerinde bulunan çizgilerin Hz. Ali'nin parmak izi olduğu söylenir. (K7)

♣ Siyah kedi gören çocuk saçını tutmazsa o çocuğun kel olacaklarına inanılır. (K1)

Köpek:

♣ Köpekler çok havladığı zaman kapı önündeki terlikler ters çevrilir. Çünkü bu havlamanın kötü haber getireceğine inanılır. Terlikleri ters çevirmek kötü haberi önlemek içindir. (K10)

♣ Ezan okunurken uluyan köpeğin Allah'ı zikrettiğine inanılır. (K13)

♣ Köpek uluması uğursuzluk olarak görülür. Bunun için ezan okunurken uluyan köpek ya öldürülmeli ya da uzaklaştırılmalıdır. (K6)

♣ Köpeğin gece uluması depremin habercisi olarak görülmüştür. (K19)

Kurt:

♣ İlkbahar mevsiminde çobanlar, kurt saldırılarını önlemek için bir ipi düğümleyip üzerine dua ederler ve o ipi hiç bulunamayacak bir yere saklarlar. Böylelikle o kurdun ağzı bağlanır ve kurt sürüye saldırıramaz. (K21)

♣ Bir hayvan kaybolduğu zaman kurt kapmasın diye bir bıçağa dua okunur ve o bıçak kapatılır. (K14)

Domuz:

♣ Domuz adını anmak iyi sayılmaz. (K10)

♣ Domuz eti haram kabul edildiği için yenilmez. (K1)

İnek:

♣ İneklerin zamansız bağırması, bir felaketin habercisi olarak görülür ve bundan dolayı insanlar tedirgin olur. (K10)

Koyun:

♣ Bingöl yöresinde koyunun melek olduğuna inanılır. Rüyada koyun görmek bereketin simgesi olarak kabul edilir. İnsanlara göre eğer bir köyde koyun olmazsa o köy bereketsiz bir köydür. (K17)

Keçi:

♣ Keçinin şeytana benzediği inancı vardır. (K15)

♣ Keçi, halk arasında genellikle inatçılığın sembolü olarak kabul edilmiştir. (K18)

At:

♣ Bir eve at alındığı zaman o atın eve uğursuzluk getireceğine inanılır. (K10)

Arı:

♣ Arı bereketin sembolü olarak kabul edilir. Bir kişiyi arı soktuğunda tedavi için arının soktuğu yere çamur sürülür, sıcak taş ve demir bastırılır. (K19)

Balık:

♣ Sarılık hastası kişiler, bir balığa baktırılır. Balık ölürse o kişinin hastalığının geçeceğine inanılır. (K20)

Horoz:

♣ Horozun akşam ötmesi iyi görülmez. (K1)

♣ Horozun diğer hayvanlara göre haber ve hissetme hissini daha fazla olduğu inancından dolayı zamansız ve yersiz horoz ötmesi, bir afet veya kötü olay yaşanacağına yorumlanır. (K10)

Kaplumbağa:

♣ Yağmurun yağmadığı bazı yerlerde yağmur yağması için çobanlar bir kaplumbağayı arka ayağından bağlayarak ağaca asarlar. İnanışa göre böylece susuz kalan kaplumbağa Allah'a yalvarır. Allah'ın da kaplumbağaya acıyarak yağmur yağdıracağı inancı vardır. (K7)

Karınca:

♣ Karıncaya basmak günah sayılır. Çünkü inanışa göre karınca Nemrut tarafından ateşe atılan Hz. İbrahim'e su taşımıştır ve bu yüzden kutsal kabul edilmektedir. (K8)

♣ Bir evi karıncalar sarmışsa o eve yeni bebeğin geleceğine inanılır. (K10)

♣ Karıncaların kurak bir mevsimde çoğalmaları kıtlığı ifade eder. (K15)

♣ Karıncaların bir eve dadanması, o evde yiyeceğin bol olduğunu gösterir. (K15)

♣ Karıncaların bir yerde kümelenmesi, depreme işaret olarak yorumlanır. (K13)

♣ Evde karıncanın olması berekete işarettir. (K2)

♣ Yuva yapan karıncanın yuvası yıkılmaz. (K4)

Kirpi:

♣ Kirpi eti pişirip yiyen kişi abdestliyse o kişinin abdestinin bozulacağına inanılır.

♣ Kirpi etinin romatizma hastalığına iyi geldiğine inanılır. (K11)

Tavşan:

♣ Tavşan beslenen eve uğursuzluk geleceğine inanılır. (K10)

Örümcek:

♣ Hz. Muhammed'i koruduğuna inanılmasından dolayı örümcek öldürmek günah olarak kabul edilir ve örümcek ağına kimse dokunmaz. (K14)

♣ Örümcek bir evde ađ yapmışsa o evin fakirleşeceğine inanılır. (K19)

Kelebek:

♣ Kelebeğe dokunmak ve onu öldürmek günah olarak kabul edilmiştir. (K21)

1.6 Nazar ve Büyü ile İlgili İnanışlar

Halk arasında; “nazara gelme”, “nazara uğramak”, “nazar değmesi”, “göze gelme”, “kem nazar”, “kem göze gelmek” ve “gök (mavi) göze gelme” gibi (Artun, 2008: 287) kullanımlarla ifade edilen nazarın yaratılmış olan canlı veya cansız bütün varlıklarla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmalar; Eski Türklerde de nazar ile ilgili inanç ve uygulamaların var olduğunu göstermektedir. Göktürklerin kurban ettikleri hayvanların kafataslarını sırkalara astıkları, benzer şekilde; Kuzey Kafkas Türklerinin tarlalarında, sırkalara geçirilmiş at kafası diktikleri tespit edilmiştir. Aynı şekilde nazar ve kötü ruhlara karşı korunmak için; Türkistan, Kazak-Kırgızlar, Başkurtlar ve Çuvaşların da at kafası kullandığı belirtilmiştir. Günümüz Türk dünyasında; mavi boncuk, yumurta kabuğu, çeşitli hayvan kafatasları veya kabukları gibi nesnelere nazara karşı korunmak için kullanılmaktadır (Tuna, 2014: 311). Altay Türklerinde kara iyenin, kişinin ruhunu kontrol altına aldığına ve böylece “göz dokunması”, “göz değmesi”, “uğur” ve “uğursuzluk” inançların kaynağında da bu inancın olduğuna inanılmaktadır. Bu durumdan korunmak için Tanrıya sığınmayı sembolize eden mavi boncuk, kamların koruyucu iyelerini sembolize eden kurt dişi ve derisi gibi nesnelere kullanıldığını ve ayrıca beğenilen canlı veya cansız bir şeye baktıktan sonra üç defa “tu” diyerek tükürür gibi yapmanın, kara iyeyi şaşırtmaya yönelik bir davranış olduğuna dair bilgiler verilmektedir (Kalafat, 1999: 67). Anadolu’da nazardan korunmak için “üzerlik” adı verilen bir bitki de kullanılmaktadır. İnsanların üzerlik tohumlarını elbiselerinin üzerinde taşımaları ya da iplere dizerek hazırladıkları nazarlıkları duvara asmaları nazara gelmemek, kem göze uğramamak için başvurdukları tedbirlerdir. Üzerlik tütsülemek ise, hem

nazardan korunmak isteyen hem de nazara uğramış kimseler için bir kurtuluş çaresi olarak başvurulan bir uygulamadır. Üzerliğin nazardan korunmanın yanında kötü ruhlardan arınmak ve uzak durmak için kullanıldığını da belirtmek gerekir (Emeksiz, 1998: 233).

Bingöl’de nazardan korunmak için; nazar muskası, nazarlık ve nazar boncuğunun kullanılması, evlerin kapısına at nalı, sarımsak ve delikli taş gibi nesnelere asılması, çocukların yüzüne is sürülmesi, ağaçlara süs eşyası asılması, kurban kesilmesi, ayet ve dua okunması gibi uygulamalara başvurulmaktadır. Nazar değmiş bir insan veya cansız bir varlığın üzerinden nazarın olumsuz etkisini kaldırmak için ise; kurşun dökmek, ateşe tuz atmak, tütsülemek, şeyhlerle veya türbelere gitmek, ayet ve dua okumak gibi uygulamalara başvurulduğu görülmektedir (Irmak, 2017: 7). İslâm dininde nazarın ve büyüün varlığı kabul edilmiştir ancak nazardan ve büyüden korunmak için geleneksel uygulamalar uygun görülmemiş bunun yerine Kur’an-ı Kerim’den bazı ayet ve surelerin okunması öğütlenmiştir. Felâk ve Nâs sûrelerinde insanlara; büyücülerin kötülüklerinden, cinlerden, vesvesecilerin şerrinden kaçarak Allah’a sığınma emredilmiştir.

1.6.1 Nazar ile İlgili İnanışlar

♣ Evde bir bardak ya da tabak yere düşerse, o evde nazar çıktığına inanılır. (K1)

♣ Sıcak su dolu bir tencerenin içerisine nazar değdiğine inanılan insanların isimleri söylenerek bir köz atılır, bu köz tencerede dibe batarsa o kişiye nazar değdiği düşünülür. (K3)

♣ Bir anne, bebeğini toplum içinde emzirir ve o bebek süttten kesilirse bu durum bebeğin nazara uğradığına yorumlanır. (K2)

♣ Yörede; nazarı önlemek için bir akrep bulunur ve bu akrebin bacağı koparılarak bir kutuya konulur ve onun üzerine bir dua okunduktan sonra evin gizli bir köşesine saklanır. (K3)

♣ Renkli gözlü kişilerin nazarının daha çok değdiğine inanılır (K4)

♣ Bir kişide nazar olduğunu anlamak için bir kovann içindeki suya bir miktar soba kl dökülür. Bu kl suda zlrse o kişide nazar olmadığına, eğer zlmez ise nazar olduğuna inanılır. (K7)

♣ Yörede daha çok çocuklara, mutlu olan aileye ve mal varlığı çok olan kişilere nazar değeceği inancı hâkimdir. (K5)

♣ Bir kişinin dili burnunun ucuna değiyorsa o kişinin nazarı değdiğine inanılır. (K2)

♣ Nazar değmesin diye çocukların elbiseleri ters çevrilir. (K1)

♣ Kem gzly olduğu düşünülen bir kişi yakın bir yerden geçerse vücudun herhangi bir yerine çimdik atılır ki; o kişinin nazarı değmesin. (K8)

♣ Eve gelen konuklardan birinin nazarı olduğuna inanılırsa, o kişinin ayakkabıları ters çevrilir. (K10)

♣ Düğünlerde geline nazar değmesin diye gelin tarafından kapıya yumurta fırlatılır, yerde bardak veya çömlek kırılır. (K17)

♣ Kem gzly olduğuna inanılan bir kişi sürünün yanından geçmesi durumunda o kişinin nazarından korunmak için oban hemen onun ayak izlerine işer. (K8)

♣ Eve nazar değmemesi için kaplumbağanın kabuğu kapının üstüne asılır. (K1)

♣ Nazardan korunma yollarından bir tanesi de bir sincapın ldrtlerek kurutulması ve evin duvarına asılmasıdır. (K4)

♣ ifti, beside olan hayvanların göze gelmemesi için bir köpek pisliğini bir beze koyarak hayvanın boynuzuna bağlar. (K9)

♣ Hayvanlara nazar değmemesi için dağdağan ağacı yeşil bir beze sarılarak ahıra asılır. (K8)

♣ Nazarın süt ürünlerine de değdiğine inanılır. Bundan korunmak için de ocakta kaynayan sütün altındaki ateşe kurumuş köpek pisliği atılır. Diğer bir uygulama da; sobada süt kaynarken sobanın içine tuz atılmasıdır. (K5)

♣ İneklere veya küçükbaş hayvanlara nazar değmemesi için hayvanların boyunlarına çan asılır. (K4)

♣ Yörede nazardan korunmak için geyik boynuzunun evlerin duvarına asılması da uygulanan pratiklerdendir. (K8)

♣ Yeni doğan bebeğin nazar olmaması için yastığının altına ekme bırakılır. (K21)

♣ Yavru kaplumbağa kabuğu evlere, işyerlerine ve arabalara asılır. (K5)

♣ Güzel ve bereketli olan bağ veya bahçenin ortasına bir sıruk dikilir ve o sıruğa ölmüş bir hayvanın kuru kafatası asılır. (K15)

1.6.2 Büyü ile İlgili İnanışlar

♣ Çalınan bir eşyayı bulmak için büyücülere gidilir büyücüye Zazaca “seal” (daire) adı verilen bir büyü yaptırılır. (K6)

♣ Bir kişiyi kıskanmaktan dolayı iplere düğüm atılır. Daha sonra da bu ipler toprağa gömülür ya da suya atılır.(K9)

♣ Karı kocanın arasını bozmak ya da onların mutlu olmalarını sağlamak için büyü yapılır. (K11)

♣ Gelin ve damadın gerdeğe girmelerini, çocuk sahibi olmalarını engellemek için büyü yapılır. (K5)

♣ Bir kişinin gönlünü başka birine ısındırmak için büyü yapılır. (K7)

♣ Bir kişinin şiddetli bir hastalığa yakalanması için çeşitli büyü yapılır. (K2)

♣ Evlenmek isteyen bir kişi kısmetinin açılması için muska yazdırır. (K3)

♣ Yörede çözülmesi en güç olan büyülerden biri saç büyüsüdür. (K1)

♣ Büyüden kurtulmak için Kur’an okunur ve muska yakılır. (K12)

♣ Çalınan eşyayı bulmak için hırsız olduğuna şüphe duyulan kişilere lokma veya okutulmuş ekme lokması verilir, lokma kimin boğazında kalırsa o kişinin hırsız olduğuna inanılır. (17)

- ♣ Büyüden korunmak için Ayet-el Kürsi, üç evin duvarına asılır. (K19)
- ♣ Nal büyüğü yapılan kişinin kısmetinin kapandığına ve asla evlenemeyeceğine inanılır. (K8)

1.7 Türbe ve Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar

Patriarkal aile türünün egemen olduğu toplumlarda karşımıza çıkan sistemde, topluma önderlik eden kişiler kutsal kabul edilmektedir. Türbe, kümbet, yatır, evliya ve erenler gibi ziyaret yerleri bu inanışla ilgilidir. Bir de ölümler kültürü vardır ki, bu da ölümlerin, ataların, babalarının ruhunun kutsanmasıdır. Ziyaret kültürünün kökleri eski Türk inanç ve kültürüne dayanmaktadır. Bazı adetlerde animizm ve natürizm, atalar kültürüne ait bulanık kalıntılar, Şamanî inançlardan kaynaklanan mistik ve sihri unsurlar, Budizm ile olan paralellikler, Hristiyanlık ve Yahudilikle ilgili izler, dini ve özellikle de tasavvufi unsurlarla birleşmiştir (Günay ve Güngör vd., 2001: 112). “Türk kültür sistemi içerisinde dağlar yüceliğin simgesidir. Bu anlayışın yerleşmesinde kuşkusuz Göktanrı inancının etkisi büyüktür.” (Özdemir, 2013: 143) Yine dağların göğe yakın olmasından dolayı kutsal olarak kabul edilmesi ve göktanrıya burada kurbanların sunulması dağ kültürünün önemini ortaya koymaktadır. Bu kültürün izlerini Anadolu’nun hemen her yöresinde görmek mümkündür. Yüksek tepelerin başında bulunan türbe, ziyaret ve adak yerleri buna örnek olarak verilebilir.

Dağlara atfedilen inanışların kökeninde şüphesiz Türklerin Tanrı anlayışı vardır. Türkler, yüksek olmayı tanrıya özgü bir nitelik olarak kabul etmişler, insanların ulaşamadığı yüksek bölgelere, tanrılara özgü aşkınlık, mutlak gerçeklik, sonsuzluk gibi ayrıcalıklar tanımışlar ve bu tür bölgelerin ancak tanrının mekânı olabileceğine inanmışlardır. Böylece inanış, kutsallarla örülü bir kültür halini almıştır (Duymaz ve Şahin, 2008: 117). Ziyaret kültürü bağlamında ilahi güç ve kudretin bulunduğu inanan birtakım mezarların, türbelerin, ağaçların, dağların ve çeşitli mekânların ziyaret edilerek bunlardan birtakım maddi ve manevi faydalar sağlama inancı bugün de halk arasında oldukça yaygındır. Bir araştırmada Kırgızistan’ın Celal-Abad bölgesinde türbe ve ziyaret yerlerinin, ziyaret edilme sebepleri; hastalıklardan şifa bulmak, çocuk sahibi olmak, dilek

tutmak, adak adamak, kısmetinin açılması, ev, araba, mülk, servet, vb. şeylere sahip olmak, rızkın artması ve geçim sıkıntısından kurtulmak olarak belirtilmiştir (Tuğ ve Bedirhan, 2016: 204). Bingöl’de birçok türbe ve ziyaret yerleri bulunmaktadır. Bu türbe ve ziyaret yerleri şunlardır: Şeyh Ahmed Türbesi, Şeyh Alaaddin Türbesi, Şeyh Muhyiddin Türbesi, Şeyh Mustafa Türbesi, Yusuf-ı Harputi Türbesi, Şeyh Abdullah Türbesi, Molla İsmail Türbesi, Şeyh Cemal Türbesi, Şeyh Hasan Türbesi, Kara Baba Türbesi, Şeker Baba Türbesi, Şeyh Süleyman Türbesi, Sultan Kibes (Kubeys) Türbesi, Molla Ali Ziyareti, Melik Ahmet Ziyareti, Şehidê Deştê (Ova Şehidi) Ziyareti, Karer Baba Ziyareti, Şehit Asker Ziyareti, Az Ziyareti (Ziyarê Az), Sülbüs Dağı Ziyareti ve Şehit Kumandan Halid Ziyareti. Bingöl’de bulunan bu türbe ve ziyaret yerleri ile ilgili inanış ve uygulamalar şunlardır:

♣ Yusuf-ı Harputî Türbesindeki elma ağaçlarının altında suyu az ve havuzu ufak bir çeşme vardır, bu çeşmenin suyunun sıtma hastalığına yakalanan çocuklar için şifa olduğuna inanılmakta ve çocuklar bu suyla yıkanmaktadır. (K21)

♣ Çocuk sahibi olmak isteyip çocuğu olmayan kişiler Şeker Baba’ya gelir dua ederler ve türbede bulunan dilek ağacına beşiği andıran bezler bağlarlar. Yine adağı olan kişiler de perşembe günü Şeker Baba’yı ziyaret eder ve kurbanlarını burada keserler. Ziyarete gidenler yanlarında şeker götürür ve dönüşte bu şekerleri şifa niyetiyle çocuklara dağıtırlar. (K18)

♣ Molla Ali Ziyaretine giden hasta insanlar mezarın yanında uykuya dalarlar ve bu şekilde şifa bulacaklarına inanırlar. (K16).

♣ Melik Ahmet ziyaretinin kas ve kemik rahatsızlığı olan hastalar için şifalı olduğuna inanılmaktadır. (K22)

♣ Şehidê Deştê ziyaretinde şifalı olduğuna inanılan bir çeşme bulunmaktadır. Dilekleri olan insanlar buraya gelirler, mezarın üstündeki küçük çalılığa ve mezar taşına ipler ya da bez parçaları bağlarlar. Kurban kesmek isteyenler de burayı ziyaret eder ve mezarın üstünde kurbanlarını keserler. (K21).

♣ Bölgede ikamet eden Alevi Zazaları, Karer Baba Ziyaretinden getir-

dikleri taş ve ağaç parçalarını teberrük (uğurlu) kabul ederler. Cuma akşamları eve getirilen ve buldukları yerin aydınlatıldığı bu teberrükler, özel bir torba içinde evin bir köşesinde saklanır. Bu teberrükler hasta olan kişinin başına asıldığı zaman şifa bulacağına inanılır. (K21)

♣ Bir türbenin eşyasını alan kişinin çarpılacağına inanılır. (K22)

♣ Çocukları olmayan kadınlar yörede bulunan türbelere gider, dua eder ve burada uyurlar. Türbede uyuyan kadınları uyandıktan sonra bu kadınların dualarının kabul olacağına inanılır. (K7)

♣ Çocuğu olmayan kadın ziyarete giderek orada bulunan dilek ağacına çaput bağlar ve çocuğu olması için bağladığı çaputu beşik gibi sallayarak dua eder. (K15)

♣ Dili kapanan çocukların dilinin açılması için bu çocuklar üç cuma üst üste bir türbeye götürülür. (K22)

♣ Kısmeti kapanan kişiler kısmetinin açılması için türbelere gider. (K19)

♣ Özürlü çocukların şifa bulması için türbelere gidilir. (K18)

♣ Ziyaret yerlerinde bulunan ağaçlar kesilmez, bu ağaçları kesen insanların çarpılacağına inanılır. (K20)

♣ Türbelere ve ziyaret yerlerine perşembe veya cuma günleri gidilir. (K22)

1.8 Uğur ve Bereket ile İlgili İnanışlar

Boratav, “uğur” sözcüğünü; “bir nesnenin, bir kişinin, bir hayvanın, bir zamanın, bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı kısacası olumlu niteliği ve gücü” olarak tanımlarken, “bereket” sözcüğünü ise; “topraktan elde edilen ürünlerde bolluk”, “iyi, faydalı şeylerin, mal, para ve yiyeceğin artışı” olarak tanımlamıştır (1999: 94-95). Anadolu’nun diğer şehirlerinde olduğu gibi Bingöl’de de uğur ve bereket ile ilgili inançlardan bazıları şunlardır:

♣ Akşamları evi süpürmek bereket kaçıır. (K1)

♣ Bıçakla ekmek kesilmez evin bereketi kaçar. (K7)

- ♣ Dışarıya maya verilirse o evin bereketinin kaçacağına inanılır. (K4)
- ♣ Sağ elle yenilen yemeğin bereketli olacağına inanılır. (K1)
- ♣ Yemeğin ocaktan inmeden yenilmemesi gerekir. Eğer yenilirse o yemeğin bereketinin kaçacağına inanılır. (K3)
- ♣ Gece vakti sıcak su dökmenin kötü ruhlara zarar vereceği inancından dolayı yanlış olduğu düşünülür. (K19)
- ♣ Yumurtanın bereket getirdiğine inanılır ve bundan dolayı yumurta düğünlerde gelin tarafından kapıya atılarak kırılır. (K16)

1.9 Haftanın Günleri ile İlgili İnanışlar

Hemen hemen bütün dinlerde ve toplumlarda günler ile ilgili olumlu ve olumsuz inançlar vardır. Bingöl halkı bazı günleri uğurlu, bazı günleri ise uğursuz olarak kabul etmektedir. Şüphesiz bu inancın temelinde eski inanç ve kültürler olabildiği gibi toplumların bağlı olduğu dinler de etkili olmuştur. Bu bakımdan perşembe, cuma, arefe ve dini bayram günleri İslam dininde kutsal kabul edilmektedir.

Pazartesi:

- ♣ Pazartesi günleri evden kimseye soğan verilmez. Eğer verilirse o evdeki acının soğan verilen eve geçeceğine inanılır. (K11)

Salı:

- ♣ Bazı şeyler salı günlerinde yapılması, uğursuzluk olarak görülür. (K1)
- ♣ Salı günü düğün yapılmaz. (K9)

Çarşamba:

- ♣ İlkbaharda “kara çarşamba” adı verilen günün gecesinde evde bulunan kap kacakların üstü kapatılır ve evde bulunan bir şeylerden sadaka verilir. (K6)

Perşembe:

- ♣ Perşembe ve cuma günü hayırlı günler olarak kabul edilir. (K1)
- ♣ Yeni doğan bebek perşembe veya pazartesi günü yıkanır. (K5)

Cuma:

- ♣ Cuma günü yıkanan çocukların ömürlerinin kısa olacağına inanılır. (K11)
- ♣ Cuma günleri çamaşır yıkanmaz. (K1)
- ♣ Cuma günü tırnağını kesen kişinin diğeri cumaya kadar başına kaza, bela gelmeyeceğine inanılır. (K13)
- ♣ Cuma günleri yaş odun kesilmez, ekin biçilmez. (K1)
- ♣ Cuma günü meleklerin evlere geldiğine ve Allah'ı zikrettiğine inanıldığı için o gün evde dikiş yapılmaz ve ev süpürülmez. (K11)
- ♣ Cuma günü, Cuma namazına kadar ağaç kesilmez. (K9)
- ♣ Perşembeyi cumaya bağlayan gece o evde daha önceden vefat kişinin ruhunun eve geldiğine inanıldığı için Yasin okunur ve ölen kişiye dua edilir. (K6)

Dini Günler:

- ♣ Arefe günü iş yapılmaz. (K9)
- ♣ Arefe ve bayram gününü ağaç kesilmez, sabun kullanılmaz. (K18)
- ♣ İki bayram arasında düğün yapılmaz. (K21)

1.10 Rüyalarla İlgili İnanışlar

Rüyalar, bütün dinlerde ve kültürlerde önemlidir. İnsanlar rüyalar yoluyla gelecek yaşamları hakkında bir takım çıkarımlarda bulunurlar. Ancak bu çıkarımları herkes yapamayacağı için bir rüya yorumcuya başvurulmaktadır. Kuran'ı Kerimde; Hz. Yusuf'un çocukken görmüş olduğu rüya ve babası Hz. Yakup'un ondan bu rüyayı kardeşlerine anlatmamasını istemesi, rüyanın İslam dininde de önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Zirâ Hz. Yakup, Hz. Yusuf'un görmüş olduğu bu rüyadan onun Allah katında makamının yükseleceğini hissetmiş ve onu kardeşlerinden korumak istemiştir. Nitekim Hz. Yusuf, Allah tarafından peygamber olarak görevlendirilmiş ve Mısır'a sultan olmuştur. Mısır'da zindana atıldığında iki zindan arkadaşının ve ayrıca Kralın görmüş olduğu rüyaları tabir etmesi, Hz. Yusuf'a Allah tarafından rüya ilminin öğretildiğini göstermektedir. Bingöl'de tespit ettiğimiz rüya ile ilgili inançlar şunlardır:

- ♣ Kan görmek o rüyanın sahih olmadığına işarettir. (K8)
- ♣ Rüyada beyaz renk gören genç kızın gelin olacağına inanılır. (K4)
- ♣ Rüyada çocuk gören kişinin evleneceğine inanılır. (K17)
- ♣ Rüyada siyah görmek kötü bir şeylerin olacağına işarettir. (K5)
- ♣ Rüyada dişinin düştüğünü veya saçının kesildiğini gören kişinin ailesinden birinin öleceğine inanılır. (K8)
- ♣ Rüyasında birinin öldüğünü görmek, o kişinin ömrünün uzadığına delalet eder. (K11)
- ♣ Rüyada herhangi bir ölüyü görmek, onunla konuşmak kötüye ve uğursuzluğa yorumlanır. (K14)
- ♣ Rüyada temiz su görmek ferahlığa işarettir. (K1)

Sonuç

Abdülkadir İnan, bugün Anadolu’da yaşayan halk inançlarının kökeninde Türklerin anayurdu olan Orta Asya ve Türklerin Şamanizm inancı olduğunu ifade ederken, İsmet Zeki Eyuboğlu ise; çoktanrıçı dinler, tek tanrıçı dinler ve günlük yaşam olayları olduğunu belirtmiştir. Şüphesiz Anadolu’da halk inançlarının oluşmasında Orta Asya’dan getirilen kült ve inançların yanında Anadolu’da daha önce yaşayan toplumların dini inançları, âdet ve gelenekleri de etkili olmuştur. Eski Türk inançlarından; göktanrı kültü, atalar kültü, ocak kültü, dağ kültü, ağaç kültü, ateş kültü, su kültü, hayvan kültü ve ölüm kültü gibi kültürler günümüzde Anadolu’da halk inançları içerisinde varlığını devam ettirmektedir. Bingöl’de halk inançlarının oluşumunda; gökyüzü ile ilgili inançlarda göktanrı kültü, türbe ve ziyaret yerleri ile ilgili inançlarda atalar kültü ve dağ kültü, çocuksuzluk ile ilgili inançlarda ocak kültü, ağaçlara çaput/bez bağlanması ile ilgili inançlarda ağaç kültü, ateş ile ilgili inançlarda ateş kültü, hayvanlarla ilgili inançlarda hayvan kültü, ölüm ile ilgili inançlarda atalar ve ölüm kültü etkili olmuştur. Tabiat olayları ve mevsimler ile ilgili halk inançları ise halkın binlerce yıl oluşmuş bilgi ve tecrübelerine dayanmaktadır. Türklerin İslamiyet’i

kabul etmesi, yaşanılan kültürel çevreye bağlı olarak hayvanları kutsal ve kutsal olmayan varlıklar şeklinde kategorize etmişlerine neden olmuştur. Bingöl halkı hayvanların davranış ve hareketlerine bakarak uğur, uğursuzluk, ölüm ve mevsimler ile ilgili birçok yorumlamalar yapmaktadırlar. Bingöl’de hayvanlarla ilgili inançların bazıları, Alevilik ve Bektaşilik ile ilgilidir. Zirâ Anadolu’da Hz. Ali kültüne bağlı olarak birçok halk inancı olmuştur. Yörede Nazar inancı ile ilgili inanç ve uygulamalarda da gerek Orta Asya Türk inançlarının etkilerini, gerek İslam dinin etkilerini görebiliriz. Sonuç olarak; Bingöl’de tespit edilen ve yörede canlı olarak varlığını sürdüren halk inançlarının birçoğunun, Türkiye’nin diğer şehirlerinde görülen halk inançlarıyla ortak olduğunu söylemek mümkün olmakla birlikte tabi ki yöresel olarak farklı yönlerinin de olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

Kaynakça

- Araz, Rıfat (1995), *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara: AKM Yayınları.
- Artun, Erman (2008), *Türk Halkbilimi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Boratav, P. Naili (1999), *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çobanoğlu, Özkul (2003), *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnanışları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Duymaz, Ali ve Şahin H. İbrahim (2008), "Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç ve Ocak Kültü Üzerine İnanış ve Uygulamalar", *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.11, S.19, s.116-126.
- Emeksiz, Abdulkadir (1998), "Türk Halk Kültüründe Üzerlik", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.XXVIII, s.229-242.
- Eyuboğlu, İ. Zeki (2014), *Anadolu İnançları*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Günay, Ünver-Güngör Harun, Taştan, Vahap- Sayım Huzeyfe (2001), *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilim Araştırması "Kayseri Örneği"*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Irmak, Yılmaz (2016). "Doğumdan Ölümüne Bingöl Geçiş Dönemleri İnanç ve Uygulamaları", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, S.11, s.113-132.
- (2017), "Bingöl'de Nazar İnanıcı ve Uygulamaları", *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.2, s.65-78.
- İnan, Abdulkadir (2013), *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim (1988), *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kalafat, Yaşar (1999), *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.
- Özdemir, Mehmet (2013), "Türk Kültüründe Dağ Kültü ve Yüce Bir Dağ: Halbaba", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, S.9, s.141-163.
- Şişman, Bekir (2000), "Anadolu'da Yaşayan Halk İnançlarının Menşei Üzerine Bir Araştırma", *Milli Folklor*, S.46, s.104-108.
- Tuğ, Kadir, Bedirhan, Yaşar (2016), "Kırgızistan'ın Celal-Abad Şehrinde Mezarlık Ve Ziyaret Yerleri İle İlgili Halk İnançları", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, S.12, s.193-207.
- Tuna, S. Turhan (2014), "Muğla'da Nazar, Büyü, Fal Üzerine Su Kültürüyle İlgili İnanç ve Pratikler", *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı*, Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, s. 309-320.

Kaynak Kişiler:

- K1:** Korkmaz, Fatma, Doğum Yeri: Bingöl, Yaş 31, Ev Hanımı, Lise Mezunu, Recep Tayyip Erdoğan Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 15.03.2016
- K2:** Yıldız, Saadet, Doğum Yeri: Bingöl, Yaş 28, Öğrenci, Lise mezunu, Recep Tayyip Erdoğan Mahallesi, Bingöl/Merkez. Görüşme Tarihi: 15.03. 2016
- K3:** Doğan, Ayşe, Doğum Yeri: Bingöl, Yaş 47, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, Recep Tayyip Erdoğan Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 15.03.2016
- K4:** Kaçan, Huriye, Doğum Yeri: Bingöl, Yaş 32, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, Recep Tayyip Erdoğan Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi:16.03.2016
- K5:** Yıldız, Rabia, Doğum Yeri: Bingöl, Yaş 74, Ev Hanımı, Recep Tayyip Erdoğan Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 16.03.2016
- K6:** Demir, Refik, Doğum Yeri: Bingöl, Yaş 50, Esnaf, Ortaokul Mezunu, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi:18.04.2016
- K7:** Sağış, şadiye, Doğum Yeri: Yedisu, Yaş 65, Ev Hanımı, Döşengi Mahallesi, Bingöl/Yedisu, Görüşme Tarihi: 05.05.2016
- K8:** Karaağaç, Cemile, Doğum Yeri: Bingöl, Yaş 52, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, Recep Tayyip Erdoğan Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 18.03.2016
- K9:** Bazencir, Hacer, Doğum Yeri: Bingöl, Yaş 44, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, İçmeler Toki, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi:18.03.2016
- K10:** Butaku, Sabite, Doğum Yeri: Bingöl, Yaş 43, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, Kültür Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi:18.03.2016
- K11:** Kaya, Hatice, Doğum Yeri: Bingöl, Yaş 55, Ev Hanımı, Lise Mezunu, Kültür Mahallesi, Bingöl/Merkez. 27.04.2016
- K12:** Aksoy, Halime, Doğum Yeri: Bingöl, Yaş 35, Üniversite Öğrencisi, Kültür Mahallesi, Oğuzhan Caddesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi:27.04.2016
- K13:** Bulmuş, Yunus, Doğum Yeri: Bingöl, Yaş 45, Memur, Üniversite mezunu, Yeşilyurt Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 28.04.2016
- K14:** Bektaş, şule, Doğum Yeri: Bingöl, Yaş 37, Ev Hanımı, Lise Mezunu, Yenişehir Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 28.04.2016
- K15:** Kırdemir, Besra, Doğum Yeri: Karlıova, Yaş 52, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, Kanireş Mahallesi, Bingöl/Karlıova, Görüşme Tarihi: 05.05.2016

- K16:** İşlek, Neslihan, Doğum Yeri: Bingöl, Yaş 47, Ortaokul, Ev Hanımı, Uydukent Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 06.05.2016
- K17:** Yakacı, Melihat, Doğum Yeri: Bingöl, Yaş 45, İlkokul, Ev Hanımı, Çeltiksuyu Köyü, Bingöl, Görüşme Tarihi: 12.05.2016
- K18:** Özevli, Zehra, Doğum Yeri: Genç, Yaş 82, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Bahçeli Köyü, Bingöl/Genç, Görüşme Tarihi: 15.05.2016
- K19:** Yurtsever, Filiz, Doğum Yeri: Karlıova, Yaş 51, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Bingöl/Karlıova, Görüşme Tarihi:20.05.2016
- K20:** Sevin, Aysun, Doğum Yeri: Sancak, Yaş 32, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Karapınar Köyü, Bingöl/Sancak, Görüşme Tarihi:27.05.2016
- K21:** Tartar, Zeynep, Doğum Yeri: Genç, Yaş 87, Okur Yazar Değil, Keklikdere Köyü, Bingöl/Genç, Görüşme Tarihi:15.05.2016
- K22:** Keskin, Hacı Ahmet, Doğum Yeri: Solhan, Yaş 67, Serbest Meslek, Hazarşah Köyü, Bingöl/Solhan, Görüşme Tarihi: 30.05.2016